

ГРИГОРІЙ ЧЕСТАХІВСЬКИЙ У ЖИТТЄПИСІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У «Світогляді» №2, 2021 академік НАПН України Володимир Мельниченко висвітлює у своїй статті «Козакові Грицеві Честаховському. Кобзар Тарас» відомі й невідомі факти перевезення домовини з прахом Тараса Шевченка із Петербурга в Україну, яке було здійснено під орудою поетового приятеля Григорія Честахівського. У продовження цієї теми пропонуємо Вам статтю Олесі Пономаренко, яка доповнює історію їхньої дружби, відкриває завісу перед майстерністю Честаховського як художника та висвітлює його непересічний подвиг у виконанні останньої волі нашого Кобзаря, завдяки чому ми всі маємо можливість поклонитися Тарасові Шевченку на рідній землі.

Олеся Пономаренко
канд. філол. наук,
ст. наук. співроб.
Національного музею
Тараса Шевченка,
м. Київ

Одним із близьких приятелів **Тараса Шевченка** після повернення поета із заслання став **Григорій Миколайович Честахівський** – український художник, рисувальник, майстер академічного анатомічного малюнка, живописець. Він належав до суспільного прошарку військовопоселенців, які прирівнювалися до верстви державних селян, адже не були кріпаками.

Народився Григорій Честахівський 1820 р. у посаді Нова Прага Олександрійського повіту Херсонської губ. (тепер – с.м.т. Олександрійського р-ну Кіровоградської обл.). У молодому віці Грицько звернув на себе увагу копіюванням ікон. Зокрема його роботи були відзначені в 1839 р. на виставці селянських мистецьких творів, влаштованій Управою Новоросійського військового поселення. Потім його відрядили до одного з кантоністських ескадронів пройти курс рисунка за методом відомого на свій час педагога **Сапожнікова** (автора підручника 1834 р.). Далі Честахівського відрядили до Одеси копіювати картини з відомих оригіналів.

Завдяки клопотанням начальника управління Херсонського військового поселення барона **фон Остен-Саксена** у 1843 р. Григорій дістав дозвіл відвідувати класи Академії мистецтв у Петербурзі.

Як сторонній учень петербурзької Академії мистецтв (1843–1854 рр.), Григорій Честахівський навчався у професорів **Карла Брюллова** та **Федора Бруні**. Платню за його навчання в Академії мистецтв вносив Департамент військових поселень у розмірі 9 крб. сріблом на рік, а самому Честахівському виплачувалося 110 крб. сріблом на рік. У 1854 р. Г. Честахівський отримав звання некласного художника з живопису історичного і портретного – за етюд з натури і картину «Розкаяння св. апостола Петра».

У 1852–1857рр. проходив обов'язкові для учнів Академії мистецтв студійні заняття в Ермітажі. 14 портретів російських царів і полководців Честахівський, вочевидь, скопіював у Ермітажі. Після закінчення Академії мистецтв працював колезьким регістратором Департаменту військових поселень, а після скасування цього відомства – у Капітулі імператорських орденів у Петербурзі аж до 1883 р.

Із Т. Шевченком Г. Честахівський познайомився в 1844 р., але заприятелював лише в 1858 р., після повернення поета із заслання і переселення від **М. Лазаревського** на квартиру в Академії мистецтв. І Тарасові, і молодим художникам, а згодом качанівській молоді подобалося слухати Григорія, як він від душі співав українських народних пісень, акомпонуючи собі на гітарі. У 1858 р. Г. Честахівський став членом петербурзької Української громади.

Збереглося дві фотографії Т. Шевченка у товаристві Г. Честахівського – 1859 року в колі друзів роботи **Г. Денъера** та 1860 р. роботи **Й.-М. Досса**, на якій поет із Григорієм Миколайовичем удвох. На виставці «Григорій Честахівський. [Не] втрачений артефакт», яка експонувалася в Національному музеї Тараса Шевченка з 12 листопада 2018 р. до 3 лютого 2019 р., наголошувалося, що фотографія Т. Шевченка із Г. Честахівським рідкісна, адже Григорію Миколайовичу пощастило стати єдиним у житті другом, з яким поет сфотографувався удвох. Тарас Шевченко подарував Честахівському «Кобзар» 1860 р. із власноручними рукописними правками та дарчим написом: «Козакові Грицеві Честаховському. Кобзар Тарас».

Григорій Честахівський і Тарас Шевченко.
Фотограф Микола Досс. Фото 1860 р., Санкт-Петербург.
Національний музей Тараса Шевченка, № ф-73

Г. Честахівський уклав опис гравюр, літографій, фотографій, акварелей та різних малюнків, що належали Тарасові Шевченку і zostалися на його петербурзькій академічній квартирі після його смерті. З аукціону 1861 р. на користь родичів покійного поета Григорій Миколайович придбав малярське приладдя, чисті офортні дошки, деякі малюнки Т. Шевченка.

Г. Честахівський – ініціатор поховання Т. Шевченка не в Києві на горі Щекавиці чи біля Видубицького монастиря, не біля Успенського собору в Каневі, а на Чернечій горі. Чернечу гору як місце, де Кобзар мріяв збудувати хату й оселитися так, «щоб Дніпро був під самим порогом», показав Григорію Миколайовичу **Варфоломій Шевченко**, троюрідний брат і свояк поета: з його донькою Мотрею був одружений наймолодший Тарасів брат Йосип. Але навіть після перепоховання тіла Кобзаря на Чернечій горі Григорій Честахівський хотів пересвідчитися, наскільки точно він виконав останню волю поета. «Як умру, то поховайте/ Мене на могилі, /Серед степу широкого, / На Україні милій...». Розпитуючи старожилів, Г. Честахівський розшукав саме ту гору серед степу над Дніпром, про яку мріяв Тарас, – Мотовиловищину (призабута народна назва) або Городок (наукова назва – Велике скіфське гордище), одна з її вершин – Мар’їна гора, на якій велетенське Мотовилове поле села Пекарі – власність **Никодима Парчевського**. Коли спроби купити землю в цього поміщика зазнали краху, В. Шевченко підшукав для брата Тараса ділянку на Чернечій горі. Але купити її вдалося аж через 30 років – уже під могилою поета.

На величезному полі села Пекарі Г. Честахівський віднайшов і змалював ділянку Никодима Парчевського, де природа створила «унікальне з-поміж канівських нагорбів диво – гору над горою серед неозорого поля», як пише

З. Тархан-Береза, наукова співробітниця з багаторічним досвідом роботи в Канівському Національному музеї-заповіднику Т. Шевченка. А цю вершину Мотовиловищину у 1980-х рр. сфотографував **Микола Федотович Біляшівський** (син відомого музеєзнавця, засновника Всеукраїнського Історичного музею Тараса Шевченка в Києві) і встановив її назву – Мар’їна гора.

Збереглося 20 олівцевих замальовок Честахівського з похорону і перепоховання Т. Шевченка в Каневі. Але донедавна загалу був відомий лише малюнок «Могила Т. Шевченка на Смоленському кладовищі».

Разом з **О. Лазаревським** Г. Честахівський взяв участь у перевезенні праху поета в Україну, відобразив останній шлях Кобзаря в листах до **Ф. Черненка** та петербурзької Української громади у поетичних рядках, у серії малюнків та начерків. За допомогою канівчан та селян з селищ Пекарі і Хмільна він насипав першу могилу над Шевченком в Україні. Звів високий курган, встановив над могилою 4-метровий дубовий хрест, виготовлений **Степаном Кутахом** (про ці події докладно написав **В. Мельниченко** у своїй статті в «Світогляді», №2, 2021).

У своїх листах і замальовках Честахівський відобразив перших відвідувачів Шевченкової могили. Першим занотував народні пісні, легенди, приказки про поета. Придбав 4 рисунки плану хати, розробленого Т. Шевченком за допомогою інженера-архітектора Ф. Черненка. Цю хату поет збирався збудувати на Мотовиловому полі, на ділянці, придбаній у Никодима Парчевського. На одному з відбитків офорта «Свята родина» є напис рукою Т. Шевченка: «16 июля 1858 року. Ф.И. Черненку на пам’ять. Т. Шевченко й Честахівський тут були», а на звороті – автограф вірша «На панщині пшеницю жала», датованого 13.07.1858 р.

Григорій Честахівський
у молоді роки

Коли Тарас Шевченко влітку 1859 р. плыв униз Дніпром на т. зв. «дубі» на хутір Михайлова гора, що біля Прохорівки, до **М. Максимовича**, то зупинився якраз навпроти Чернечої гори, як стверджує **З. Тархан-Береза**, чи Мар'їної гори – найвищої вершини, яка разом із Чернечою горою входить до системи Княжої гори, як вважає **М. Біляшівський**. Тут Шевченко намалював на зеленкуватому тонованому папері краєвид «Коло Канева» із широким Дніпром на першому плані та гористим протилежним високим берегом.

Григорій Честахівський так енергійно й невтомно відстоював ідею поховання Т. Шевченка на Чернечій горі в Каневі, що навіть наважився перед представниками петербурзької Української громади публічно оголосити народові останню волю поета – бути похованим на Чернечій горі, наполягаючи, що ніхто не може поховати співця України там, де він не хотів. А для того, щоб краще і ретельніше сповнити свій святий обов'язок перед пам'яттю Кобзаря, клопотався про подовження своєї відпустки в Капітулі.

Для облаштування могили Т. Шевченка Честахівський оселився в Каневі в родині рибалки **Ничипора Денисенка**. Він обробляв поетову могилу так, щоб вона не розсувалася, відомим українському народу способом дернування: вирізав клапті землі із зеленою травою і прикріплював кілочками до могильного насипу.

За читання поезії Т. Шевченка селянам і поширення серед них видань творів поета Г. Честахівського було заарештовано, а 1 серпня 1861 р. допитано. З нього взяли три підписки: про невїзд з Канева, про негайний виїзд до Києва, невдовзі – про виїзд за межі України не пізніше 7 серпня, після чого Честахівський переїхав до Петербурга, де служив у Капітулі орденів до 1883 р.

Слідство заборонило канцелярському чиновнику Честахівському жити в Україні і приїздити на Київщину, хоч і не виявило у його справі злочинних дій з його боку. Але до останніх днів він після відставки приїздив, щоб вклонитися могилі Кобзаря, вибирався крутою звивчастою стежкою на Тарасову гору, знову влаштовував там панахиди по Тарасовій душі та обіди для селян.

Про найкоротший шлях сходження на могилу Кобзаря стежкою з боку слобідки Монастирок першим оповів Григорій Миколайович: *«Гора к востоку круто опускається к берегу Дніпра так, что по прямому идучи, не зийдеш, а треба підніматься на хитроці: ступиши разів п'ять уперед попід горою, а потім повертай лицем туди, куди був потилицею, та знов подаєшся наперед, та хватаєшся за ліщину, щоб не полетіть шкереберть, к западу і юго-западу те ж саме...»* [8, с.156]. Перші східці прокладено лише на початку ХХ ст. на кошти, зібрані редакцією журналу «Киевская старина», котрий першим опублікував усі Шевченкові повісті.

В останні 10 років життя Григорій Честахівський часто навідувався і подовгу жив у Качанівці, в маєтку **В. Тарновського**. У цей період він передав збережені реліквії Т. Шевченка та свої малюнки з його похорону В. Тарновському для майбутнього музею.

Аби не зловживати гостинністю В. Тарновського, Григорій Миколайович, маючи мізерну пенсію від держави, сушив у своїй кімнаті трави та їздив продавати їх петербурзьким аптекам. Одного разу застудився в дорозі та й помер в Обухівській лікарні 3 за ст.ст. 15 квітня 1893 р.

Як і Тараса Шевченка, Г. Честахівського було поховано двічі. Вперше в Петербурзі, на цвинтарі Олександрівсько-Невської лаври, вдруге в Качанівці (тепер – Ічнянського району Чернігівської області), в парку біля Шевченкового дуба, куди перевіз його труну В.В. Тарновський. А над його прахом – за вшанування покійним пам'яті Т. Шевченка В. Тарновський вдячно насипав високу могилу з великим хрестом.

Біографічні відомості про Г. Честахівського, його художній та віршовий доробок зібрали **Я. Затенацький**, **В. Міяківський**, **З. Тархан-Береза**, **С. Гальченко**. Поодинокі публікації про Честахівського з'являлись у 1950–1960 рр., ширше проаналізувала його біографію, громадську і творчу діяльність З. Тархан-Береза у 1990-х рр. у монографії «Святиня». Долю мистецької спадщини Г. Честахівського під час і після Другої світової війни; після пожежі восени 1941 р., локалізованої попередженою про непересічні мистецькі цінності меморіального Будинку-музею Т.Г. Шевченка німецькою комендатурою в самому лише Хрещатицькому провулку; після евакуації у жовтні 1943 р. до Праги, а потім до Познані, також до Кеннінсберга, США, Канади досліджували В. Міяківський, С. Гальченко.

У грудні 2006 р. Українська вільна академія наук у США передала через С. Гальченка до Інституту літератури ім.Т.Г. Шевченка Академії наук України шевченківські раритети, серед яких – подорожні малюнки Г. Честахівського, виконані художником під час перевезення тіла Т. Шевченка із Петербурга до Канева у квітні – травні 1861 р. (Перепоховання Т. Шевченка. Начерки з Успенського собору в Каневі та групи людей: «Гробокопателі (8 травня 1861)», «Панахида в Успенському соборі в Каневі» [10 травня], «Натурник» – за № 199 [Повернені раритети; с. 197].

Повернулася лише незначна, але найцінніша частина шевченківських раритетів (решта і досі перебуває в українських установах США, Канади, у країнах Європи) – її можна було оглянути на виставках повернутих раритетів з нагоди березневих урочистостей у 2007 р. у Будинку-музеї Т. Шевченка та в Національному музеї літератури України. Ця частина Шевченкіани детально описана й оприлюднена у наукових виданнях 2010 і 2011 рр. Спогади Г.М. Честахівського про Тараса Шевченка переопубліковані видавництвом «Дніпро» (1988, с. 455–461; 579–581) та доступні на веб-сайті «Ізборника» <http://litopys.org.ua/shevchenko/vosp91.html>.

Хрест на могилі Григорія Честахівського (не збереглася) в Качанівці (Чернігівська обл.) у парку біля Шевченкового дуба

ІКОНИ РОБОТИ ГРИГОРІЯ ЧЕСТАХІВСЬКОГО

До наших днів дійшло і відомо дуже мало ікон роботи Григорія Честахівського. У 1867 р. він перевіз прах близького Шевченкового друга *Михайла Лазаревського* до його рідного села Гирявки на Чернігівщині. Тоді саме для Гирявської церкви створив ікону святителя Тарасія Царгородського і преподобного Михайла Синайського у спомин про Тараса Шевченка і Михайла Лазаревського. На лицьовому боці ікони, знизу дошки, написано: «Вічная пам'ять і добра слава вірним товаришам: Тарасу Григоровичу Шевченко і Михайлу Матвієвичу Лазаревському. Григорій Честаховській року Божого 1867 місяця серпня».

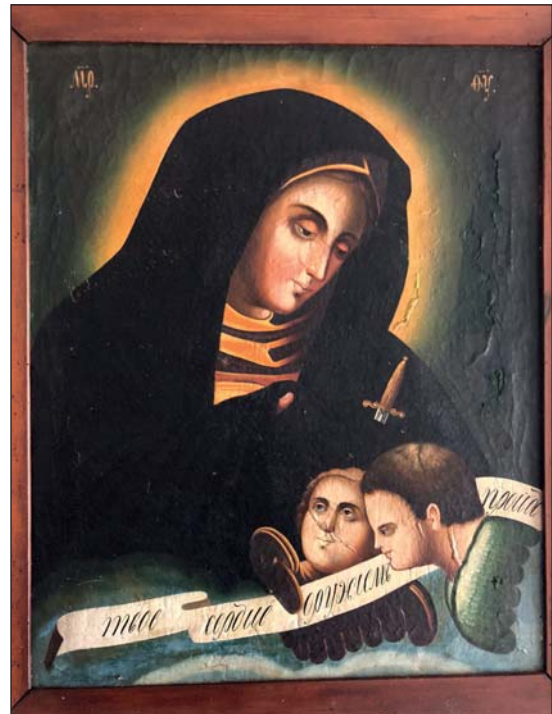
Ікона зберігалась у храмі с. Гирявки, а потім, у 1990-х роках, у Свято-Вознесенській церкві м. Конотопа. Священнослужителі та парафіяни храму свято берегли її як дорогу їхньому краю реліквію. З благословення Предстоятеля Української Православної Церкви Блаженнішого Митрополита *Володимира*, єпископ Конотопський і Глухівський *Інокентій* передав ікону в Київську Митрополію УПЦ для реставрації. Ікону відреставрували фахівці Одеського філіалу Національного науково-дослідного реставраційного центру України за меценатської підтримки голови правління Промінвестбанку України, професора *Володимира Матвієнка*. Нині ікона святителя Тарасія та преподобного Михайла зберігається в домовому храмі в ім'я святителя Миколая Чудотворця, що при Предстоятельській резиденції у Києво-Печерській Лаврі.

Нещодавно завдяки виставці «Григорій Честахівський. [Не] втрачений артефакт», яка експонувалася в Національному музеї Тараса Шевченка з 12 листопада 2018 р. до 3 лютого 2019 р., широкому загалу стало відомо про ще одну

Григорій Честахівський. Ікона святителя Тарасія Царгородського і преподобного Михайла Синайського. 1867 р.

ікону Григорія Честахівського – «Страдальна Богородиця» з рідкісним зображенням янголів-дітей та домінуванням темно-зеленої барви у зелено-чорній, яскраво-жовтій, блакитній, коричневій кольоровій гамі (з приватної власності *Дубовицького*).

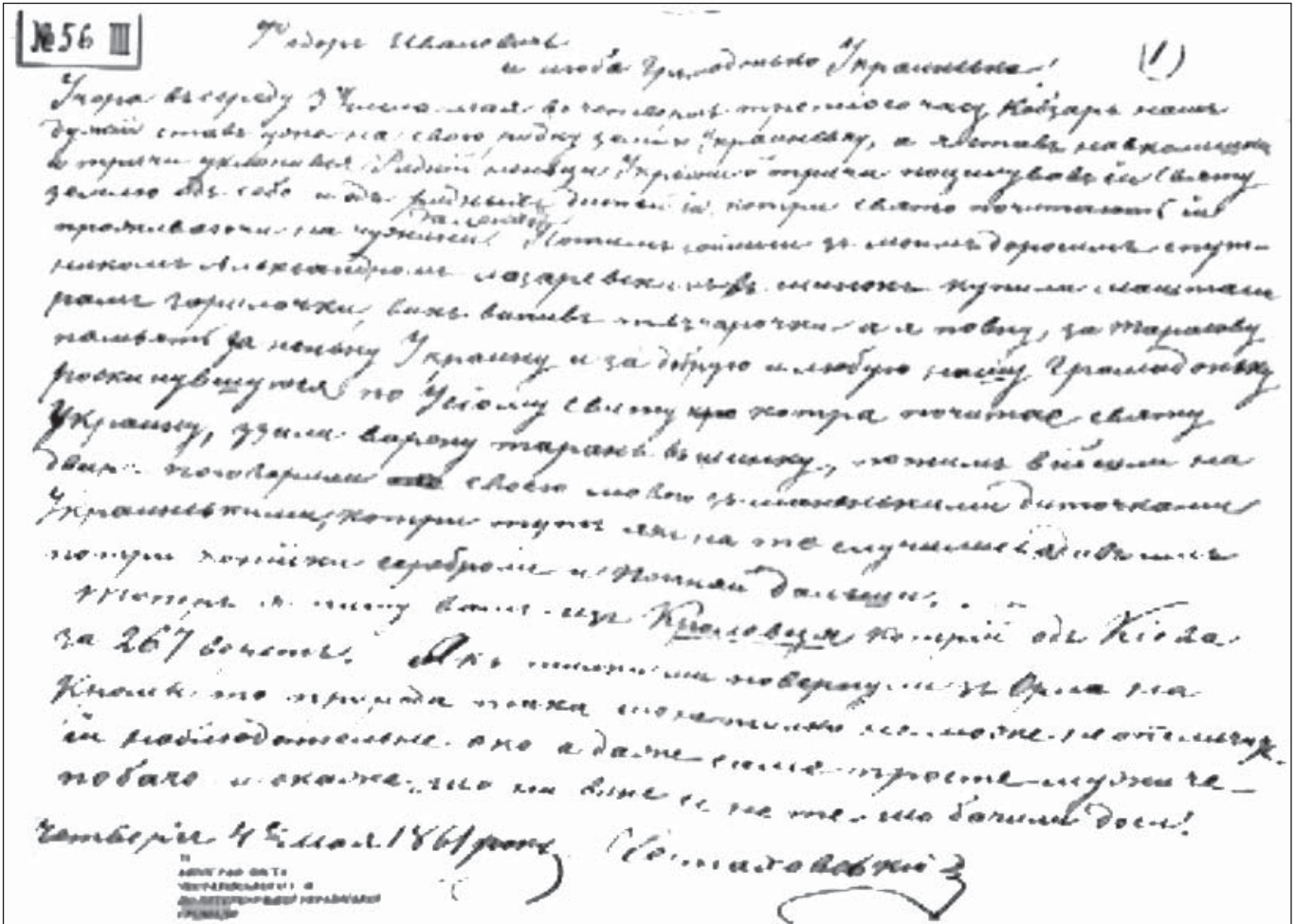
Григорій Честахівський. Ікона «Страдальна Богородиця» (1840–1850 рр.)

Понад 150 років ікона передавалася у спадок в одній із родин на батьківщині Честахівського у Новій Празі. У квітні 2018 року її показали латвійському бізнесмену та меценату *Юрісу Пісковому*, рід якого також походить із Нової Праги. Він одразу звернув увагу на високу якість та незвичайний стиль виконання: ікона однаково наслідує традиції як західні, так і східні, а писалася, мабуть, з католицької ікони *Mater Dolorosa*. Проведена науково-технічна експертиза підтвердила дати написання ікони (1840–1850) відповідного часу знаходження Честахівського у Новій Празі. Оскільки на той час він був єдиним іконописцем високого рівня у тамтешніх місцях, то експерти не мали сумнівів у його авторстві. Встановленню істини сприяв Національний музей Тараса Шевченка, його генеральний директор *Дмитро Стус* та головний охоронитель фондів *Юлія Шиленко*.

На цій же виставці «Григорій Честахівський. [Не] втрачений артефакт» експонувалися малюнки з «Альбому Грицька Честахівського» (інвентарні №№ Г-1255-Г-1269), про деякі з них йтиме мова далі.

«АЛЬБОМ ГРИЦЬКА ЧЕСТАХІВСЬКОГО»

У Чернігівському музеї Української старовини В.В. Тарновського збереглися два альбоми Г. Честахівського за каталогом 1903 р. – «Альбом Грицька Честахівського» № 19 на 57 аркушах, переважно з'єднаних, та «Малюнки Грицька Честахівського» олівцем, тушшю, аквареллю з альбому № 20 на 27 окремих аркушах (в акті передачі з Будинку-музею Т.Г. Шевченка на Республіканську ювілейну Шевченківську виставку в Києві від 11 листопада 1939 р. вони

Лист Г. Честяхівського до Ф. Черненка і Української громади Санкт-Петербурга від 4 травня (за ст. ст.) 1861 р., написаний із Крелевця під час перевезення домовини Тараса Шевченка від Санкт-Петербурга до Канева, коли «в середу, 3-го числа мая, в четверть третього часу, Кобзарь наш дужий став уже на свою рідну землю українську»

мають порядкові №№ 2085–2111 включно). Ми простежили історію побутування та дослідили оригінали з альбому № 19, який з 1929 р. зберігався у Чернігівському Державному історичному музеї, а з 27 серпня 1935 р. переданий до Галереї картин Т.Г. Шевченка в Харкові, звідки у 1949 р. переданий до Державного музею Т.Г. Шевченка (нині – Національний). Роботи цього альбому були кваліфіковані як експонати III-ї категорії і в евакуацію не потрапили.

На звороті кожної роботи альбому № 19 – Г (літера означає «Графіку» і присвоєна Галереєю картин Т.Г. Шевченка) є поставлені фіолетовим чорнилом 1) штамп – емблема Чернігівського музею Тарновського: ліворуч – козак, що тримає спис у руці вертикально, на списі є корогва з надруками: «ЧГЗ Музей Україн. Древн. Тарновского», і 2) на більшості робіт – кругла печатка фіолетовим чорнилом: «Чернігівський Державний Історичний музей». Чорною фарбою і тушшю на звороті малюнків поставлені штампи та інвентарні номери Галереї Картин Шевченка й Державного (нині – Національного) музею Тараса Шевченка.

«Альбом Грицька Честяхівського» 1843–1861 рр. зберігається в Національному музеї Тараса Шевченка. Він представлений на 57 тонких пожовклих аркушах паперу розміром 348 на 216 мм, більшість із яких з'єднана. У ньому чимало малюнків, зроблених олівцем навесні і влітку 1861 р. під час перебування художника на Київщині для влаштування могили Кобзаря. В альбомі є малюнки натурників, ескізи ікон, українські та інтер'єрні жанрові

сцени, портрети різних осіб у складі замальовок побутового жанру, малюнки на античну тематику. Цікаво, що на зворотах академічних малюнків натурників часто-густо трапляються ескізи краєвидів Канівщини. Усі малюнки виконані в техніці олівця, зрідка трапляються доповнення чорною тушшю. На малюнках є послідовна авторська нумерація олівцем у правому нижньому куті або на звороті.

На аркуші 14 – жанрова сцена на тлі краєвиду. Посередині, пригорнувшись одне до одного, сидять козак зрілих літ і дівчина. Козак із оселедцем та вусами, одягнений у каптан, шаровари та черевики, сидить праворуч, голову повернув на $\frac{3}{4}$ ліворуч. Ліворуч від нього трохи позаду сидить дівчина у довгій сукні з трикутним декольте, з волоссям, закладеним у зачіску довкола потилиці на рівні шиї. Голову повернула на $\frac{3}{4}$ праворуч і щось промовляє на вухо козакові. Ліворуч на другому плані – пам'ятник-вежа, схожа на невеличку дерев'яну церкву із наверхшам-хрестом. Над двоступінчастим постаментом – склепіння, вище на трапецієподібній конструкції – олівецький авторський напис: «Малоросії». Праворуч росте високе листяне дерево (ближче до першого плану пейзажу з кулісною класицистичною побудовою). Угорі праворуч – подвійна кругла закарлючка сонця.

За козаком і дівчиною зображені на другому плані дві постаті, майже світляні проекції: ліворуч – маловиразна постать у довгому білому одязі з обличчям, зверненим у профіль; праворуч – Ісус Христос, звернений у профіль ліворуч обличчям,

зустрічає її привітно. Правий нижній кут обрамлюють малорозбірливі написи і підпис: «Гр.Честах.», у правому нижньому куті олівцем – «14». На звороті угорі олівцем записано вірш Г. Честахівського:

*«Прощай, милий нашъ кобзарю, батьку ты нашъ дужий,
уже бильш не заспиваешъ, ой не шуми луже.
Устань Кобзарю, встань Тарасе, батьку ты нашъ друже,
и за тобою уся Украина. А зажурилась дуже.
Прокиньсь ты нашъ орле сизий, батьку, друже, брате,
бо никому та безъ тебе нам порадоньки дати».*

На попередньому 13-ому аркуші (інв.№ Г-1256) – малюнок з натури на межі з жанровою сценою. На першому плані стоїть маленький хлопчик-жебрак у задовгому одязі із промовисто-благальним поглядом великих очей та жалібно складеними пухкими вустами. Обличчя й корпус тіла *en-face*. З-під картуза з хутряною оторочкою виглядає волосся середньої довжини, обрамлюючи гарне обличчя. У правій руці він тримає палицю, на яку спирається об землю. На довгому, майже по шиколотку, кожусі при лівому боці хлопчика висить велика полотняна жебрацька сумка (торба), перекинута через праве плече. Шия перев'язана нашійною хусткою поверх кожуха. На звороті розтушованим простим олівцем зображено розлогі дерева з густими кронами, на тлі яких вгадуються дві сидячі постаті.

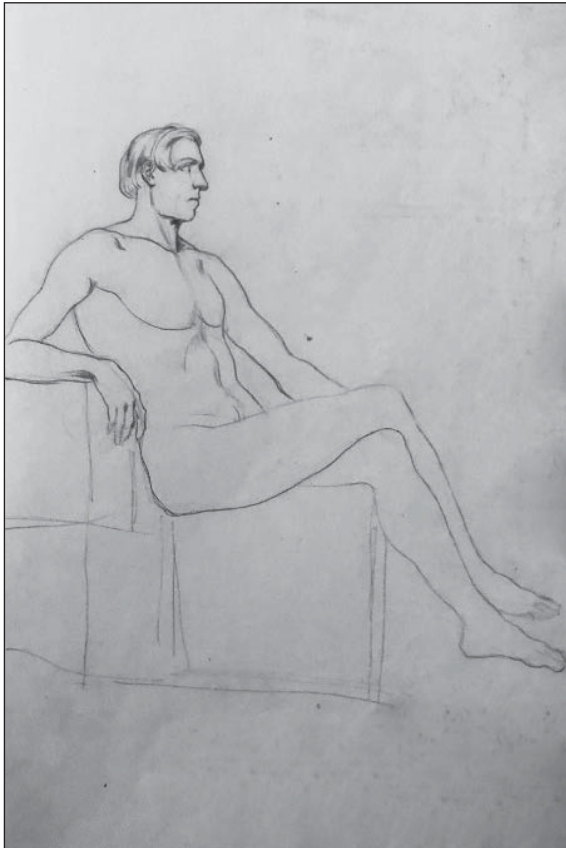
На аркуші 15 з цього альбому Г. Честахівського – ескіз до ікони «Голівка янгола», виконаний на Київщині 1861р. під час перепоховання Шевченка. Зображено дитячу голівку янгола-шестикрильця із хвилястим волоссячком до шиї. Пухкеньке обличчя звернене на $\frac{3}{4}$ ліворуч. Високе чоло повністю відкрите, очі благоговійно піднесені вгору, зірничі не прорисовані. На рівні волоссячка й чола відбилися написи вірша з аркуша №14 (аркуші 14 і 15 з'єднані на корінці). Угорі над зображенням – стертий олівцевий напис (три рядки).

Малюнки натурників Честахівського засвідчують досить високий професійний академічний рівень.

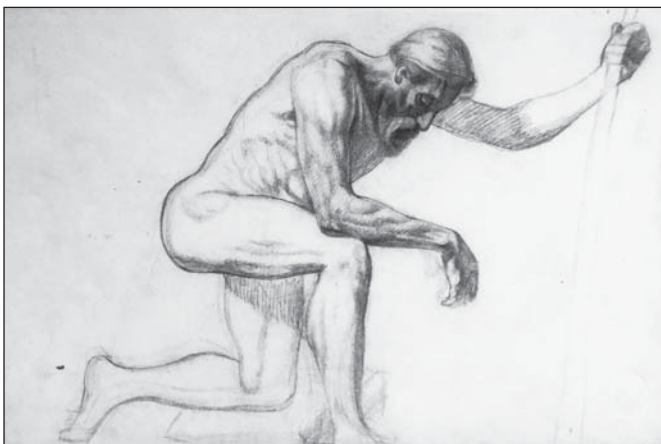
На аркуші № 18 (№ Г – 1261) на кубі, зіпершись, як на спинку крісла спиною і ліктем правої руки, на інший куб, сидить повністю оголений молодий чоловік – натурник, звернений у профіль праворуч. Обличчя й ноги зображені у профіль, тулуб обернений на $\frac{3}{4}$ праворуч. Волосся середньої довжини завивається до шиї і вуха, чоло відкрите, очі великі, ніс прямий, вуста стиснені. Спину він відкинув назад, напруживши м'язи грудей і живота. Заклав ногу за ногу, перекривши зап'ястя випростаної лівої руки; зап'ястя правої руки звисає додола з куба. У правому нижньому куті – овальний штамп (безбарвний відтиск): крізь лупу прочитуються літери «ППБС» і видно дві лаврові гілочки.

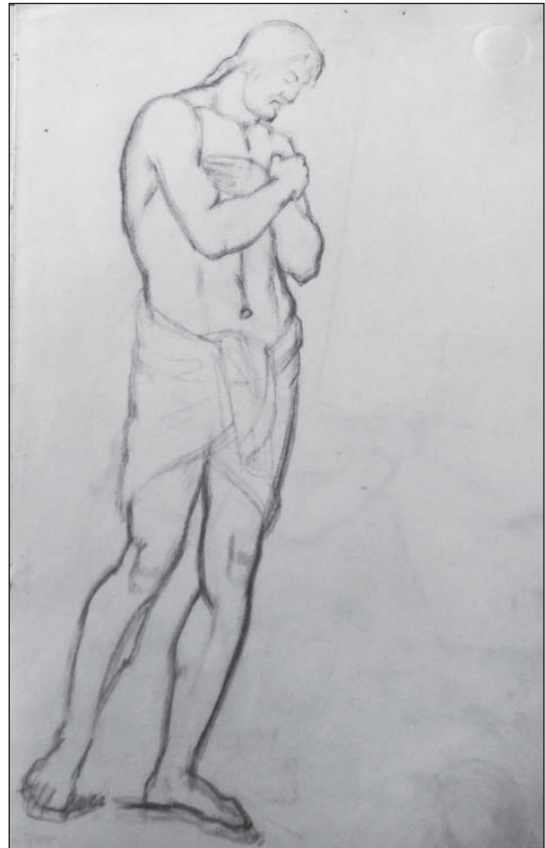

Академічне малярство передбачало знання анатомії, вміння правильно зображувати людське тіло в різних ракурсах, передавати рух. Доволі часто подибуємо прекрасну класицистичну наготу на картинах на релігійну та міфологічну тематику, які зараховували до історичного живопису.

На малюнку № Г-1263 – постать оголеного молодого високого чоловіка-натурника. Він стоїть у позі Христа, у білій пов'язці на стегнах. Голову схилив у правий бік. Повіки опущені, обличчя звернене у профіль праворуч, волосся довге, спадає на шия та чоло. М'язисті руки склав навхрест на грудях. У правому нижньому куті олівцем – «20» (порядковий номер аркуша з альбому Г. Честахівського).

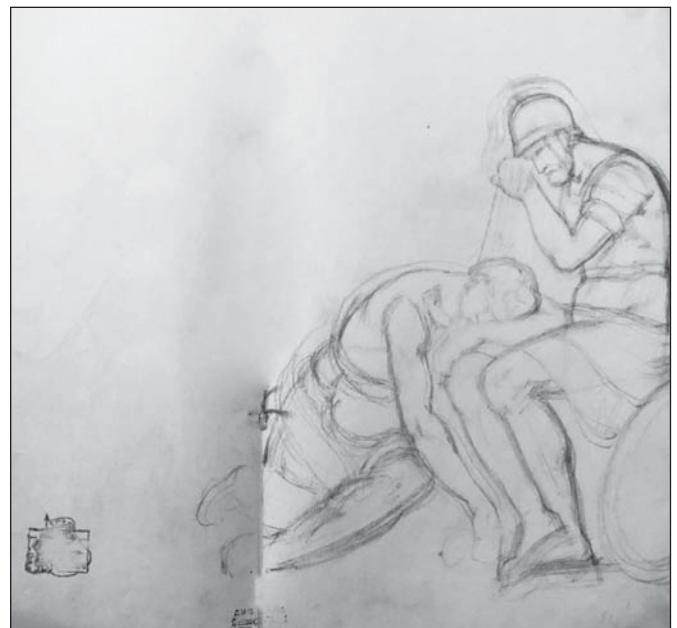

З другої половини 19 ст. починає цінуватися вміння зображувати натурників не лише юного, а й більш зрілого віку. Це згодом збагатить ідейний зміст картин реалістів. На натурному рисунку на аркуші 16 зображений оголений повністю натурник зрілого віку з вусами і бородою, з волоссям, підстриженим «у кружок». Він присів, пригнувшись, поставивши ліву ногу на одне коліно на невеличкій

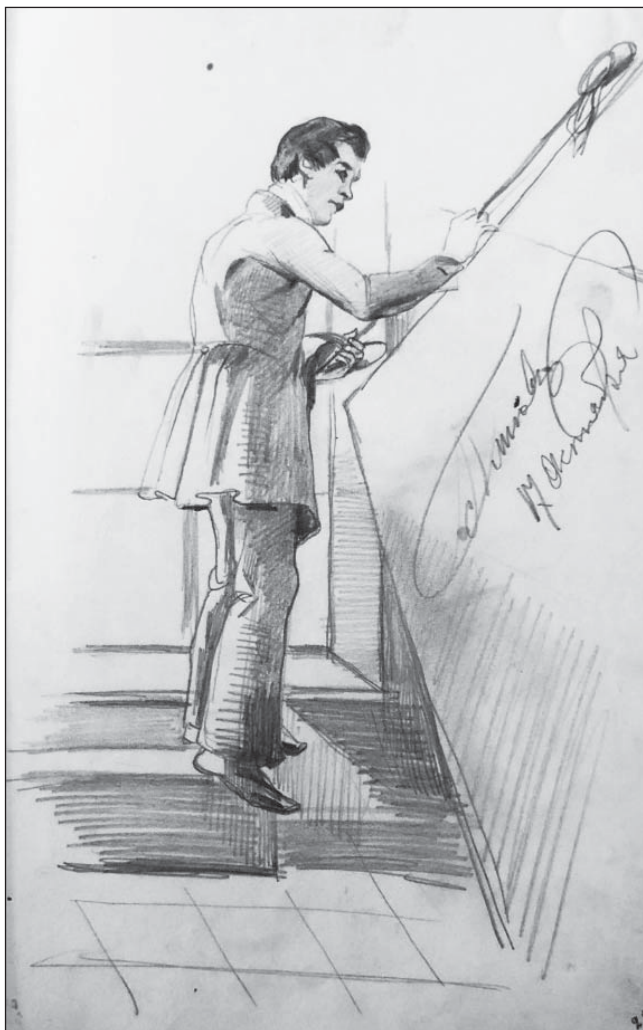
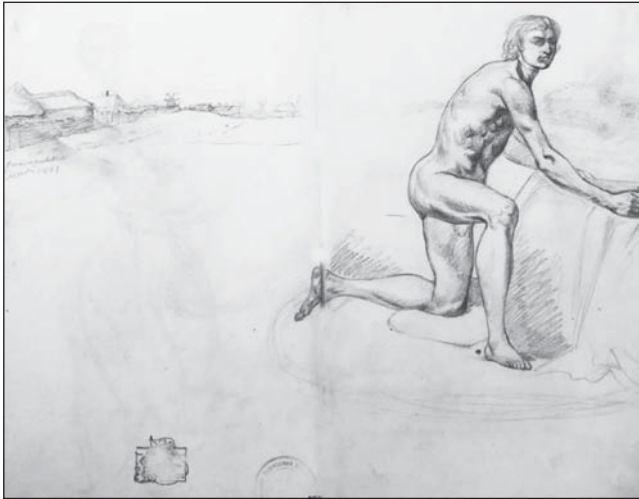
прямокутний килимок на долівці. Лікоть правої руки, зап'ястя якої звисає дотолу, поклав на коліно правої ноги. Лівую рукою тримається за довгу палицю, що стоїть попереду нього сторч. Постаць звернена у профіль праворуч, тулуб – на $\frac{3}{4}$ праворуч. М'язи й ребра чітко прорисовані. У лівому нижньому куті олівцем – «16».

На аркуші 21 (інвентарний № Г-1264) намальований портрет художника, особу якого не встановлено. На звороті унизу праворуч проступають ноги (ступні) персонажів наступної роботи альбому, що виконана на згорнутому і зшитому білою ниткою аркуші 22 (№ Г – 1265) – зображення двох античних воїнів у римських обладунках. Праворуч сидить старший з них – бородань з вусами середньої довжини, у шоломі, ліву руку зігнув у лікті і підняв до чола, тримаючи меч.

Його обличчя звернене у профіль ліворуч. У правому нижньому куті – круглий щит. Другий воїн – молодший, без шолома, зображений ліворуч. Він схилив голову донизу і поклав її першому воїнові на коліна, вочевидь, побиваючись. Обличчя другого воїна звернене у профіль праворуч.

На аркуші 24 (інвентарний № Г-1267) зображений молодий нагий натурник, що стоїть лівим коліном на долівці перед тумбою, накритою драпіюванням, та й піднімає її (буцімто) за верхні краї, опустивши трохи донизу руки. Голова звернена праворуч, обличчя майже en-face – на $\frac{3}{4}$ праворуч. У правому нижньому куті олівцем – «24». Ступня лівої ноги натурника проступає на звороті попередньої роботи № Г-1266.

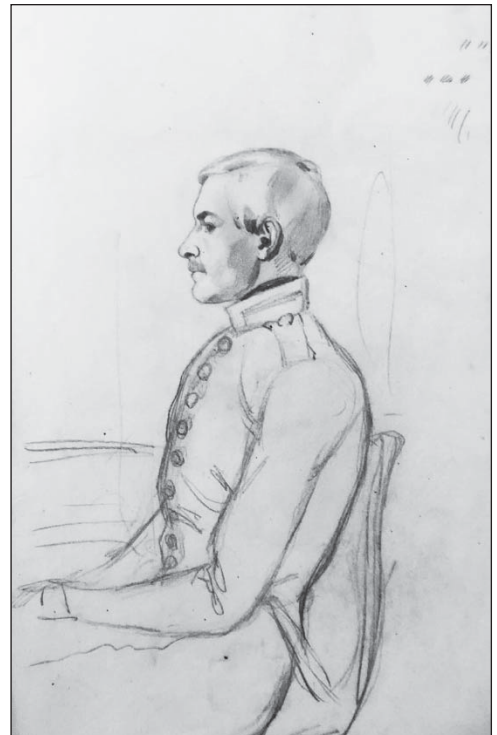

На звороті аркуша 24 посередині унизу – контур (ескізне зображення зменшеного розміру) натурника зрілих літ із хвилястим волоссям середньої довжини. Він сидить звернений обличчям у профіль ліворуч, узявшись лівою рукою за голову. Тримаючи лікоть лівої руки на коліні, він підпер долонею голову.

У альбомі 1843 – 1861 рр. художник залишив автопортрет, який раніше ніде не публікувався, скоріше жанровий образок (**аркуш 25**).

Портрет молодого художника за малюванням у повний зріст. На другому плані посередині стоїть перед мольбертом і малює Честахівський – художник, зображений у профіль в інтер'єрі класу. Обличчя й корпус тіла звернені праворуч. Хвилясте волосся середньої довжини завивається до вуха й шиї. Одягнений у європейський костюм: сюртук, штани, туфлі. У правій руці, зігнутий у лікті і трохи піднесений вгору, тримає муштабель між пальцями, спираючись на полотно, високо розташоване по діагоналі праворуч. Долонею й пальцями лівої руки підтримує муштабель за нижній край. За його спиною якраз у центрі ліворуч – високе вікно. Навпроти широкого вікна на сходиці перед низьким підвіконням художник стоїть. Вище середини праворуч олівцем – підпис Г. Честаховського і дата «17 Октября». У правому нижньому куті олівцем – порядковий номер аркуша з альбому Г. Честахівського: «25».

Портрет молодого військового олівцем **на аркуші 23** свого альбому (№ Г-1266) Г. Честахівський виконав у травні 1861 р. у селі Комарівці неподалік від Канева, якраз тоді, коли супроводжував труну з тілом Кобзаря й займався влаштуванням поетової могили.

На портреті зображений більше, ніж до пояса, стрункий військовий, із рівною поставою, у мундирі, застібнотому на всі гудзики. Він сидить, звернений у профіль ліворуч, край столу, спираючися спиною на спинку дивана і притискаючи ліктем лівої руки до стану хлист. Хлистом поганяли коня у 19 ст. вершники-офіцери.

На звороті цього портрета зазначені час і місце виконання: «Комарівка 9-е мая 1861». На звороті угорі – олівцевий краєвид: зорана нива, край якої тягнеться кілька селянських хат, господарчих будівель, садки, млинок. Поселення обнесене парканом.

Не так багато було офіцерів у Каневі, які у травні 1861 р. могли б відвідати Комарівку. Тому встановлення

особи портретованого, відкриття нових фактів щодо перепоховання Тараса Шевченка, можливо, ще якихось робіт Честахівського-художника (також і шляхом співвіднесення портретів невідомих осіб невідомих художників 1860-х років, шляхом вивчення реставраторами фрагментів фарбового шару та полотна портретів в ультрафіолетовому, інфрачервоному та X-діапазонах електромагнітного спектру) видається цілком реальною можливістю.

Григорій Честахівський усвідомлював свій невеликий порівняно із Тарасом Шевченком художницький талант і цілком вдовольнявся роллю пасивного співбесідника шанованого ним поета. А після смерті Кобзаря узяв собі за святий обов'язок перепоховати його тіло в рідній українській землі – там, де ще два роки тому Т. Шевченко збирався купити ділянку землі, збудувати власну хату й оселитися.

Григорій Миколайович гідно виконав свій святий обов'язок. Ми завдячуємо йому тим, що Україна має національну пам'ятку світового значення – могилу Кобзаря у такому мальовничому і прикметному місці. Спадщина Григорія Честахівського – художника – заслуговує на уважне вивчення не лише мистецтвознавцями, шевченкознавцями, а й краєзнавцями.

Від редакції. Відомий український скульптур **Володимир Шур**, який працює над створенням пам'ятника Григорію Честахівському на замовлення Юріса Піскового, вважає, що художник Честахівський в українській культурі залишається в тіні і досі не прочитаний як індивідуальна постать. Його особистий внесок полягає у документальному докладному засвідченні кожної деталі із часу поховання Шевченка: побут селян, їхні співи і мовлення, їхній рівень життя та мислення. У інтерв'ю з **Андріаною Білою** (газета «День», №2–3, 10 січня 2020 р.), Володимир Шур зазначає: «Честахівський був, по суті, репортажистом, журналістом того часу, якщо говорити про його внесок в українську історію. Але він досі не розкритий як людина, окрема, дуже цікава і трагічна іпостась. Честахівський жив у військовому поселенні в Новій Празі, потім його талант помітили високі особи Російської імперії».

Володимир Шур у своїй художній майстерні, де працює над скульптурою Григорія Честахівського

Грицькові пощастило. Він закінчив Петербурзьку академію мистецтв, вчився у Брюллова, став чи не найкращим другом Шевченка, його особистим літописцем, отримав посаду в Петербурзі. Але виконуючи вказівки, йдучи завжди за обставинами, під тиском долі, влади, Честахівський втратив себе як митець, художник... Я бачив початкові роботи Честахівського, його рисунки і замальовки під час навчання, під час подорожі у Канів, репортажні зарисовки з місця поховання Шевченка. У нього був талант неабиякий. Але він зупинився на певному етапі. І так вже ніколи і не зміг сповна відкрити себе...

Судячи зі світлин фондів Національного музею Тараса Шевченка, на яких зображений Честахівський, у нього був свій шарм, неповторна харизма. Виразні риси обличчя, стиль денді, відкритість і розкутість. Те, що було внутрішнього його, але що не дозволялося у буденні. Він, очевидно, любив фотографуватися. І на фото представляв себе як художник. Те, що сиділо глибоко у ньому нерозкрите. Отож і я представив його як художника».

Можливо, саме на території Національного музею Тараса Шевченка і буде урочисто встановлено скульптуру Шевченкового друга Грицька Честахівського неподалік пам'ятника самому і Шевченкові. ■

Література

1. Каталог музея Украинских древностей В.В.Тарновского. Чернігів, 1903. Т.2. С.4. №19.
2. Эпизодъ на могиль Шевченка. (Записки художника Честаховского). Киевская старина. 1896. Т.52. №2. Отд.1.СС.230-241.
3. Письма Честаховского, писанные в 1861-мъ году о похоронах поэта Шевченка. Киевская старина. 1898. №2, февраль. –СС.183-193,168-182.
4. Честаховський Григорій Миколайович. Шевченко в епістолярії. К., 1966. СС.49, 100, 122, 292.
5. Честахівський Григорій Миколайович. Шевченківський словник. К., 1977. Т.2. С.340.
6. Тарновський М. Мої спогади про Григорія Миколайовича Честахівського. Хроніка-2000. К., 1997. №19-20. С.231
7. Честахівський Григорій Миколайович. Мистецтво України. Бібліографічний довідник. К., 1997. С.632.
8. Тархан-Береза З. Святиня. Науково-історичний літопис Тарасової гори. К., 1988. СС.15, 20-25, 31, 32, 39, 44, 50-54, 63-66, 68-71, 85, 88, 94-103, 105, 107, 114, 117-120, 122-125, 128, 129, 136, 153, 167, 173, 315, 456, 457.
9. Гальченко С. З літопису Шевченкового дому. Національний музей Т.Г.Шевченка. Альбом. К., 2002. СС.10-15.
10. Міяковський В. Грицько Честахівський. Зарубіжне Шевченкознавство. Хроніка 2000. К., 2011. Вип.3(85). СС.297-309.
11. Гальченко С. Повернені шевченківські раритети. Дніпродзержинськ, 2010. СС.4, 274, 283, 284.
12. Зленко Г. Честахівський Григорій Миколайович. Шевченківська енциклопедія. К., 2015. Т.6. С.754.
13. Григорій Честахівський [Не] втрачений артефакт. 13.11.2018 – 03.02.2019. Каталог виставки. К., 2019. 16 с.
14. Товстоляк Н. Повсякденне життя мешканців качанівської садиби наприкінці XIX – початку XX століття (за документами Державного архіву Чернігівської області). Формування культурно-побутового середовища палацово-паркових комплексів другої половини XVIII - початку XX століття : матеріали міжнар. наук. конф., 1 - 2 серп. 2012 р. , Чернігів. Департамент культ. спадщини та культ. цінностей, Нац. іст.-культ. заповідник "Качанівка" . Чернігів : Лозовий, 2012. 333 с. СС.58-66.
15. Каталог музея Украинских древностей В.В.Тарновского. Т.2. Чернігів, 1903. С.4. №№19, 20.